

КЊИГА ОТКРОВЕЊА И ПРИРОДНО ОКРУЖЕЊЕ

Према традицији као и према научним истраживањима, 1900 година је прошло од када је св. Јован написао Књигу Откровења на острву Патмос. Током овог дугог периода, књига није престала да фасцинира читаоце, и оне у Цркви и изван ње. Ово је захваљујући стилу и садржају књиге. Начин писања носи тежак и сложен симболизам који оставља простор небројеним тумачењима и допушта имагинацији да “подивља”, док се садржај односи на такве преокрете у постојећем историјском као и природном поретку, да “апокалипса” бива поистовећена са најгором катастрофом коју можемо доживети.

Све ово умногоме објашњава оно о чему историја Цркве говори у овој књизи. Оклевање званичне Цркве да је уврсти у канонске књиге већ дуги низ векова, јесте једна од значајних чињеница. Друга јесте, изузетна тишина наметнута овој књизи, што постаје очигледно недостатком патристичких коментара о њој, током скоро 8 векова. Коначно, изненадно и широко распрострањено коришћење ове књиге у Средњем веку нарочито на Западу са циљем потхрањења свакаквих религиозних идеја, обично означених фанатизмом и необичним психолошким манифестацијама, дало је књизи мистериозни карактер. Упркос истинском духу Православне традиције и међу православнима нашег времена, међу вернима, шири се фанатична реторика, посебно у вези са бројем 666, што чини Откровење застрашујућим а понекад и ирационалним текстом.

Као алтернативу овог френетичног приступа, библијска научност нам је у последњих неколико декада онемогућила да на ову књигу гледамо трезвенијим очима. То се односи и на симболичне слике за које сви знамо, долазе из јеврејског пророчког и

апокалиптичког језика и имају сврху да покрију примедбе савремене историјске реалности – особито оне везане за Рим и његово гоњење раних Хришћана – тако да књига не би могла да изазове гнев државних власти. Због тога ови симболизми свакако нису имали да буду “мистични” у “питагорејском” смислу, већ преносиоци комуникације међу вернима првих заједница, који су учени у духу јеврејске традиције и њеном каснијем апокалиптичком облику.

Следећа важна ставка која се јавила приликом библијских истраживања јесте, да главно симболичко обличе књиге потиче од литургијског искуства њених читалаца, посебно под видом Евхаристије. Без претеривања се може рећи да је Књига Откровења евхаристијска литургија или тумачење једне такве литургије. Без ње ова књига остаје несхватљива или озбиљно погрешно схваћена.

Коначно, мора се нагласити да на крају књиге, богословље бива значајно а не њен симболизам. С обзиром на њен дијахронни егзистенцијални значај, приступ књизи мора бити ерминевтички. Књига тежи да изнесе поруке од начелног значаја за живот света и на те поруке треба усмерити пажњу.

Шта нам Откровење говори о еколошкој кризи нашег времена? На ово питање можемо одговорити само ако дубоко зађемо у њено богословље. Неки од њених основних теолошких принципа који се односе на екологију јесу по мени следећи:

Историја посматрана есхатолошки

Један од аспеката овог принципа јесте у томе да читава историјска реалност мора имати некакав *уљимативни* значај. Ништа није остављено, чак и зло доприноси коначној сврси света. Библијско уверење које дели и аутор Апокалипсе је основно: да Сатана јесте слуга Божјој сврси; њега Бог користи да изврши испуњење Божје воље. (Цитат из књиге о Јову) Касније, у патристичком периоду а под утицајем платонизма, зло почиње да се посматра као *ме он* односно као чиста негација или одсуство добра. Али, чак и када вера преживи оно што собом носи историја, било добро или зло, она бива раздвојена од сврхе која треба да буде откривена на крају.

Пророку – а Јован то свакако тврди да јесте – Бог је даровао харизму да нам открије коначно значење. Ако пророштво нема

никаквог смисла ван историје јер није ништа друго до њено тумачење, онда, и историја престаје да буде историјом, осим ако има значење тј. ако је на некакав начин повезана са пророштвом.

Према томе, овакав есхатолошки приступ историји укључује *апокалипсу*. Ова грчка реч значи *откривање* или *разоткривање* – историјских догађаја од несумњиво коначног значаја. Због чега израз апокалипса поприма значење “катастрофе”? Једноставно зато што ће откривање многих историјских догађаја, нарочито оних негативног карактера, бити откривање њихових промашаја који ће превладати. *Апокалипса* је стога последњи покушај зла да се историји наметне као реалност и то је оно што зло чини тако застрашујућим у апокалиптично време. *Разоткривање* зла, историјски често погрешно виђеног као добра, јесте нужан аспект есхатологије услед фактора слободе. Слобода образује основу свег зла. Због тога *апокалипса* поприма облик правог обрачуна добра и зла.

Сада сврха пророштва није просто само да задовољи спознају будућности већ да нас позове на покајање. Пророштва у Библији не постоје да би нас обдарила знањем већ да би нас *на-вела да деламо*, мењајући своје ставове и понашање; она су попут других харизми намењена за просвећење Цркве (Коринћанима 12, 3) и света у целости. Свакако да је то била намера аутора Књиге Откровења.

Историја гледано космолошки

Једна од новина Књиге Откровења је и та што она у есхатологију уводи космологију. Опште прихваћено је то да је јеврејска мисао била управљена историји док су Грци имали више интересовања за космологију. Поред свих квалификација које би се могле додати овој општој тези, њена главна тврдња остаје иста. Јудејство је у својој есхатологији у основи било заинтересовано за коначни исход историје Израела. Писац Апокалипсе је, иако одгајен у духу јудео-хришћанског откровења, такође заинтересован и за природни свет не само као извор симболизма већ као реалност саму по себи. Следствено томе, он описује утицај последњих дана на природне елементе и говори о “новом небу” и “новој земљи”, као деловима есхатолошког виђења. Ово је изузетно важно. Он, по први пут, у јудео-хришћанску традицију уводи оно што бисмо могли назвати космо-

лошким пророшћивом. Хришћанин је сада позван да размишља о Царству Божјем, не само у домену спасења људског бића већ и у домену опстанка и добробити читаве творевине.

У току црквене Историје ово се није показало као нешто што је лако постићи. Већ у трећем веку хр. е., својим учењем да је материјална творевина резултат пада и да је духовни свет онај који ће преживети на крају, Ориген је овакву есхатологију ставио под сумњу. На почетку 4. века, Методије Олимпски је написао расправу да би оповргао ово виђење и нагласио убеђење да је Бог створио материјални свет, не да би допустио да га нестане већ да би постојао заувек. Век после, Августин, велики теолог на Западу видео је Царство Божје као место где ће само људске душе постојати, и с обзиром да је уживао велики углед бар на Западу, остао је упорно при томе. Супротно Западном хришћанству, на Истоку, космолошка димензија бива наглашена антропологијом теолога, попут Максима Исповедника (7. век п. Хр.). Тежња да се размишља антропоцентрично и овде јесте присутна каква је и остала до наших дана. Овај антропоцентризам (можемо рећи и антропомонизам) мора да је веома допринео појави еколошког проблема. За екологију је од највишег значаја то што наша хришћанска традиција замењује антропомонизам, космолошким условљеним ставом о људском бићу, следећући космолошко пророштво *Апокалипсе*.

Историја и космологија

Једна од основних особина садржине Апокалипсе, јесте њена универзална есхатологија. Под појмом универзална се не подразумева теорија универзалног спасења или апокатастасис-а, већ проста чињеница да писац Апокалипсе увиђа коначни значај историје која укључује све људе света. “Јагње Божје” бива представљено као једина личност, достојна да отпечати књигу историје и открије њено коначно значење, “...јер беше заклан и искупи нас од Бога крвљу својом од сваког колена и језика и народа и племена” (Откровење 5, 9)

Значај који ова јединствена есхатологија има за наш предмет тешко да мора бити наглашена. Еколошка криза, више него било који други проблем човечанства, открива истину да свет јесте једна заједница и да и најмање насиље над природом у једном делу света, неизбежно доводи до последица које погађају

онај остали део њега. Књига Откровења, са својом јединственом есхатологијом, открива пред нама крајњу солидарност људске расе и позива нас на заједничко залагање у заштити природне средине без обзира на разлике. На крају ћемо сви бити једно јер је свет у коме живимо један.

Свети је литургија

Књига Откровења, јесте литургијска књига. Под “литургијска” се подразумева да је на свет неопходан поглед особених карактеристика.

То је покрет, динамичка реалност. Није то само статичка репродукција фиксираних прототипа као што је тврдио платонизам. Она није ни вечно обновљена нити репродукована. Попут византијске евхаристијске литургије, то је кретање према крају ка коначној сврси. Према томе, њени природни извори нису ни бескрајни ни несврсисходни; они су “свети” јер имају свету сврху због које постоје. Сваки од ових елемената, без обзира колико мали он био, јесте освећен кроз свету сврху коју има.

То је односна реалност. Ниједан део света се не може замислити сам, без везе са осталим деловима. Свет је на овај начин попут слике и тако га св. Јован види у Апокалипси, нарочито у 4. и 5. поглављу. Ако уклоните или уништите један део ње, уништили сте читаву слику.

Њој је потребан свештеник, неко ко ће је слободно сјединити и такву је вратити Творцу. Човек је “свештеник творевине”, онај који је позван да се према свету односи не само са поштовањем већ и са *креативношћу*, тако да делови тог света могу да обликују целину и да та целина може да превазиђе своје границе тиме што ће бити у односу са Богом. Ово, људско биће чини *неопходним* за творевину. Аксиом, који је изнела већина еколога – да је Човеку потребна природа али да пророди није потребан Човек, нема места у литургијском погледу на свет. Напротив, ако озбиљно схватимо оно што природна наука сада назива “антропијским принципом” свакако морамо људском бићу дати незаменљиву улогу у творевини. То је улога не само у очувању света већ и у његовом уздизању, тако да крајња сврха и значење тог света може бити откривена (*apokalypsis*) кроз људско биће.

Закључак

Ова истраживања немају за циљ да исцрпе многе наведене субјекте. Њихов циљ је да једноставно нагласе неке основне принципе теологије у Књизи Откровења, која су по мом мишљењу од посебног значаја за оне који еколошком проблему желе да приђу на најтемељнији начин. Јер, моје је дубоко уверење, да решење овог проблема није просто ствар уређења и формалности, ма колико важне оне биле. То је ствар мењања наших духовних ставова, стварне промене *нашег сојственог погледа на свет*. Књига Апокалипсе је важна за овај задатак.

На првом месту она нас позива да размишљамо есхатолошки. На жалост, у нашој култури есхатолошка перспектива је замењена тренутно доминантним менталитетом. Будућност смо избацили из нашег начина мишљења и тежимо исцрпљењу наших интереса за оно што свет може *сада* да нам понуди. Апокалипса нас позива да се окренемо будућности наше културе. Ово је изузетно важно за екологију.

Друго, космолошка перспектива коју Откровење садржи у свом концепту историје, позива нас да исправимо своје схватање греха. Навикли смо да на грех гледамо у оквиру антрополошких и социјалних термина. Али, постоји и грех против природе, јер зло нарушава целину створеног реда. Космологија мора продрети у нашу етику, а то повлачи и револуцију нашег образовања, наших уџбеника и предавања.

Треће, Књига Откровења нас позива да спознамо јединствен карактер судбине света. Он је јединство и човечанство је на крају само једно. Слоган “један свет или ниједан” бива подржан теологијом Апокалипсе.

Коначно, она нас позива и да истражимо *литургијски* етос у широком значењу тог термина. Морамо се понашати “литургијски”, односно морамо се односити према свету као светој реалности која поседује коначно значење и нама се поверава, не да бисмо је трошили већ чували и гајили то њено значење. Ми нисмо господари, нисмо чак ни управитељи творевине, ми смо њени свештеници.

То је оно “што говори Дух Црквама”, у време еколошке кризе. Док идемо ка Патмосу, пажљиво послушајмо глас Апокалипсе. То је посебно важно за наше савремене проблеме.

Текстови преузети из зборника:
Revelation and the environment, ed. 95-1995
Editors: Sarah Hobson and Jane Lubchenco
World Scientific, Singapore-New Jersey-London-Hong Kong